

# Nyere jydsk Bydannelser

Af SØREN VASEGAARD

## Auning — Allingaabros store Nabo.

Der vil sikkert ikke kunne paavises andre geografiske Aarsager til, at Auning er blevet den største Stationsby — og hidtil den eneste, der i Djursland har overskredet det første Tusindes Indbyggertal — end den, at Randers—Grenaa-Landevejen her skærer Jernbanelinien, der forbinder de samme to Byer.

Paa Forhaand skulde det synes naturligt, at det var blevet Ryomgaard, der havde taget Føringer blandt denne Banelinies Stationsbebyggelse, fordi den er Knudestation, eller at Allingaabro, hvor Hovedvejen fra det velstaaende Rougse Herred til Randers-Chausseen skærer Jernbanelinien, i hvert Fald vilde gaa hurtigere frem end dens Nabo Auning — saa meget mere som Aunings Annekssogn Fausing har Allingaabro som nærmeste Jernbanestation, dvs. i en Afstand, der kun er Halvdelen af Vejen til Auning.

Hertil kommer yderligere, at Jordbunden omkring og i Auning er alt andet end frugtbar. Den stedkendte Førstelærer J. K. Rasmussen indledede i 1918 sin Beskrivelse af Auning (i „Jydsk Byer og deres Mænd“ 11. Bd.) med følgende Karakteristik af Jorden, hvorpaa Byen ligger:

„Det er utvivlsomt gammel Fjordbund, Byen ligger paa, idet der efter al Sandsynlighed i henfarnne Tider var Sejlads fra Randers Fjord forbi Auning og ud i Kolindsund. Jordbunden er ganske flad, for det meste sandet og fattig. Rejser Blæsten sig i tørre Tider, hvirvler den de gulgraa Sandkyer mod Himlen, som var det „Samun“, der fo'r over Ørkenen. — „Ja“, udbød en Auning-Bonde engang, „da jeg købte Gaarden, var der ca. 40 Tdr. Land; men nu er en Del af den vist blæst væk.“

At „Auningerne“ i gamle Dage var lige saa fattige som den Jord, de bebode, derom vidner tydeligt nok det gamle, vidt kendte Mundheld: „A fra Ohning, Gud bejer 'et.“

Paa en mærkelig Maade har selve den officielle Statistik for en Del Aar siden søgt at skrive Auning ned til lille uanselig Bebyggelse, efter at samme Statistik gennem tre Folketællinger havde ladet den vokse efter en ganske antagelig Maalestok: I Folketællingsstatistikken for 1901 fandtes nemlig under Rubrikken „bymæssige Bebyggelser i Landkommuner“ Auning opført med 689 Indbyggere, i 1906 var Tallet kommet op paa 844 og i 1911 paa 902. Men ved den følgende Tælling i 1916 var den samme By sunket ned til kun at rumme 481. Det skal dog ikke forstaaes saaledes, at Pest eller andre folkeedslæggende Kræfter havde reduceret Indbyggerantallet i de mellemliggende fem Aar; men paa den anden Side er man i Auning ikke i Stand til at forklare Sammenhængen.\* Imidlertid lod Byen sig ikke forbløffe af det københavnske Departements Angivelser — den fortsatte uforstyrret sin Vækst som før, naaede i 1921: 687 Indb., i 1925: 897 og i 1930: 1049.

Der er altsaa hverken den ene eller den anden Konkurrent, hverken Naturforhold eller ministerielle Embedsmænd, som har kunnet hindre Auning i at blive den største By udenfor Købstæderne i disse Egne. Grundene hertil vil ses nedenfor.

Da Jernbanen fra Randers til Ryomgaard blev aabnet for Drift i 1876 og første Gang optog Passagerer paa Stationen Auning, var der rimeligvis ikke andre Huse end Stationsbygningen og det formentlig uundgaaelige Vogterhus ved Landevejsoverkørslen. Dengang kendte man endnu ikke de nyere Højseled, som kan lukkes paa lang Afstand ved Hjælp af Snoretræk og Haandsving. Men der havde dog i Landsbyen, som ligger en lille Kilometer nordøst for Stationen, været en Mand, som havde tænkt paa at gøre Auning til et Folkeoplysningscenter. Hans Navn var P. M. Juhl, og han var Fol-

keskolelærer i Byen. Da den gamle Skole i 1868 blev nedbrudt og en ny rejstes lidt længere ude paa Marken, blev denne — altsaa den nye Skole — „indrettet til Højskole“. Saaledes hedder det i Lærer Rasmussens ovenfor nævnte Beskrivelse af Auning; men det er, som man ser, ikke ganske klart, om Lærer Juhl baade holdt Børneskole og Højskole i den samme Bygning, eller hvorledes det ellers skal forstås. Ingen af Folkehøjskolens Historikere har nærmere Oplysninger; de fleste nævner den ikke engang, hvad der forsaavidt kan være berettiget, som den kun gik i 4 Aar og ikke synes at have faaet videregaaende Betydning. Men iøvrigt er Sagen slet ikke oplyst, saa det er heldigst at udtale sig med Forbehold. — Senere er der gjort talrige Forsøg paa Højskoler i Djursland, uden at nogen har opnaaet Landsry.

Den følgende Lærer i Auning hed J. M. Laurson. Han var født i 1836 i Enslev ved Grenaa, tog Lærereksamen paa Lyngby Seminarium en lille Mil fra sin Fødeby i 1863, blev samme Aar Andenlærer i Auning og i 1873 Førstelærer samme Steds. Laurson kendte saaledes sine Djurslandsmænd ud og ind; følgelig oprettede han ingen Højskole, men derimod en Sparekasse for Auning Sogn. Den gik betydeligt bedre — gjorde maaske ogsaa mere Nytte — end Højskolen. Desuden var Laurson ifølge Rasmussens Beskrivelse „i mange Aar den nærmeste Egnjuridiske Raadgiver og Hjælper“ samt Distriktskommissær i Wistofts Brandkasse. Han døde i 1915 og havde — forsikrer Folk, der kendte ham — i de 40 Aar, han levede i Auning, været en god Mand for Sognet.

Endelig var der endnu en Personlighed, om end af et helt andet Samfundslag, nemlig Bestyreren paa Gl. Estrup, Grev Jørgen Scheel, som interesserede sig levende for Egnens erhvervmæssige Udvikling, og som i 1901 anlagde et Savværk ved Auning Station. Han var desuden senere med i flere andre Foretagender, der havde til Formaal at skaffe Erhvervslivet gunstigere Vilkaar.

Med alt dette var der dog ikke blevet nogen By. Da „Trap“ i Slutningen af 90'erne samlede Materiale til det Bind af 3. Udg., hvori Auning beskrives, fandtes der Kirke, Skole, Hospital (et Hus fra det 18. Aarh., hvori der var Plads til 7 Lemmer), Løgebolig, Købmandshandel, Mølle, Bageri og Kro. Som man ser, er Savværket ikke nævnt — hvad der betyder, at Oplysningerne er af ældre Dato (som for Resten altid burde være angivet, for at man bagefter kan kontrollere dem). Men det er heller ikke anført, at der i 1899 var blevet oprettet et Sagførerkontor i Auning, idet nemlig daværende Sagfører F. C. Boldsen i Randers i dette Aar begyndte at rejse derud og holde Kontor hver Onsdag.

Nu behøver et Sagførerkontor jo ikke at faa særlig Betydning for en Bys Opkomst. Reglen er maaske snarere den, at Sagførerne kommer, naar der er blevet en By. Men i dette Tilfælde fik Sagfører Boldsen netop den særlige Betydning for Auning, at det var paa hans Initiativ, at der i 1906 oprettedes „Folkebanken for Rougse og Sønderhald Herred“, hvis egentlige Leder han var indtil 1917, da han flyttede til København og oprettede „Københavns almindelige Bølligselskab“, hvis Direktør han siden har været, og hvis Virksomhed for at skaffe jævne Folk solide og gode Boliger til overkommelig Pris er saa kendt, at det ikke behøver nærmere Omtale.

Jeg har spurgt Direktør Boldsen, hvorfor han netop søgte til Auning med sin Sagførervirksomhed (som nogle Aar senere blev til en fastere Institution) og fik til Svar, at han havde særlig Tillid til Befolkningen paa Egne med magre Jorder — det er, som om Folk saadanne Steder har mere Energi og kratter bedre i. Og i den Henseende var han ikke blevet skuffet. Det havde ogsaa været behagelige og friske Mennesker at arbejde sammen med.

Bankens Oprettelse i 1906 fik selvfølgelig

gelig den Betydning, som et solidt og sundt ledet Pengeinstitut altid faar for en By og dens Opland; men for selve Auning fik den sin særlige Opgave ved at financiere en Industri, der ved dens Hjælp efterhaanden voksede op til et ikke sædvanligt Omfang, nemlig Auning Møbel- og Madrasfabrik. Denne Virksomhed var begyndt ved Aarhundredskiftet som en beskedent Snedkerforretning, grundlagt af daværende Snedkersvend, nuværende Fabrikant N. Chr. Jensen, som havde lært sit Fag i de større østjydske Byer og København samt paa Rejser i Europa. Han begyndte nok med et Par bare Næver, men tillige med ubestridelig faglig Dygtighed, og han blev for Auning vel nok den Mand, der kom til at betyde mest indenfor Haandværkerstanden. Gang paa Gang er Fabrikken udvidet, saa den ved Branden i Oktober 1931 beskæftigede 80 Arbejdere — dog vistnok ikke det største Antal, der har arbejdet der. Naar man multiplicerer dette Tal med det, som staar bag ved hver af Familieforsergerne, vil man forstaa, hvad en saadan Virksomhed har betydet til at skabe en By — der i denne Sammenhæng er det samme som Arbejde og Udkomme til Mennesker.

Paa Handelens Omraade synes nu afdøde Købmand C. F. Gerstrøm at staa paa Linie med Fabrikant Jensen med Hensyn til Betydning for Byens Udvikling. Han var født i Tørring ved Horsens, havde staaet i Lære hos det bekendte Firma Schou & Søn i Struer, derefter hos Momme og Secher i Grenaa og overtog i 1905 en i Drift værende Købmandsforretning i Auning, som han gjorde til en Landhandel i stor Stil ved den bekendte Blanding af de forskellige Brancher, som har gjort mangan Købmand udenfor Købstæderne til omtrent lige saa store Matadorer som disse. Saadanne Resultater fremkommer, naar Forretningen er sammensat med et forstandigt Hensyn til, hvad Omegnens Landboer har Brug for, saa de ikke behøver at tage til Købstaden: „Kolonialvarer, Korn- og Foderstoffer, Trælast og Bygningsartikler, Kunstgødning, Markfre, Støbegods“ — saaledes lyder jo almindeligvis Indskrifterne paa disse Forretninger, og saaledes var ogsaa Gerstrøms Forretning sammensat.

Men denne Købmand har saabart ikke været ensidigt indstillet; thi ogsaa han indsaa Berettigelsen af Industrien og Nødvendigheden af at skaffe Beskæftigelse til Byen. Om der har været særlig Anledning for ham til at overtage et tidligere anlagt Cementstøberi, som var oprettet af en Murer i Byen, ved jeg ikke; det er muligt, at det ellers var blevet nedlagt, men det er ogsaa tænkeligt, at Gerstrøm i Egenskab af Forhandler af Bygningsartikler har set sin forretningsmæssige Fordel ved at eje denne Virksomhed.

Hvad der imidlertid betød et afgjort Plus i Aunings Vækst, var Oprettelsen af Kartoffelmelsfabrikken i 1916, for hvilken Gerstrøm var „en overordentlig dygtig, altid aarvaagen, men hensynsfuld Direktør, der staar i det smukkeste Forhold til den dygtige, solide Stab af unge Arbejdere i Virksomheden“ — som det hedder i Lærer Rasmussens Beskrivelse af Byen i 1918.

Naar man nu taler med ældre Folk i Auning, hører man Gerstrøm omtalt som den, der havde en væsentlig Del af Æren for, at Pladsen er vokset, som den er. Og det fremhæves, at hvis han endnu havde levet, var der ingen, der tvivlede paa, at Kartoffelmelsfabrikken var blevet ved at arbejde trods af tysk Konkurrence, der tvang næsten alle andre af den Slags Fabrikker til Standsning. Gerstrøm døde imidlertid allerede i Marts 1925, kun knap 49 Aar gl., og det paastaas, at dette var den egentlige indre Aarsag til, at Fabrikken kort efter lukkede. Denne Virksomhed — som, medens den bestod, i Sæsontiden beskæftigede et halvt Hundrede Arbejdere fordelt paa tre Hold i Døgndriften — havde desuden den gode Egenskab at supplere Tørvfabrikationen, der navnlig i Krigsaarene var af betydeligt Omfang, saa Kommunen i disse Aar næsten ingen arbejdsløse havde.

Det vil af denne Oversigt kunne skønnes, at Aunings Udvikling har haft flere Erhvervsgrønter til Forudsætning. Jeg har raadført mig med flere velorienterede Mænd om Aarsagerne til denne Plads' livlige Trivsel, og man er blevet staaende ved Nævnelser af disse Navne og disse Virksomheder. Ingen af dem er talrige; men det er jo heller ikke nødvendigt, at der er mange, naar de faa, der gaar i Spidsen, vejer desmere.

Saa kommer Væksten gennem de navnløse Tilstrømning af sig selv.

Jeg bør dog tilføje, at Auning forsaavidt ogsaa har en særlig Ære, nemlig den at være den Plads, hvorfra den første Udstykning af Jord fra en Herregaard fandt Sted. Som vel adskillige ved, var det daværende Sagfører Boldsen i Auning, som fik Idéen til den Metode at skaffe Husmand Jord paa, og den Herregaard, som solgte den første Jord dertil, var Vedø i Hoved Sogn, som ogsaa ligger i Sønderhald Herred og altsaa indenfor den ovennævnte „Folkebank“s Omraade. Af 328 Tdr. Land dannedes de første 22 saadanne Husmandbrug.

Det kan vistnok siges om Auning som om de fleste jydsk Stationsbyer, at den havde sin stærke Blomstringstid under Krigen, og indtil 1917 var det økonomiske Grundlag i solid Orden. Efter at Direktør Boldsen var flyttet til København, synes Bankledelsen ikke at have haft Modstandskraft og Vurderingsevne nok overfor Krigstidens Krav; thi i Februar 1922 gik den alarmerende Efterretning gennem de jydsk Blade — under den i disse Aar meget anvendte Overskrift: „Et nyt Bankkrak“, at den nævnte Folkebank havde maattet nedskrive Aktiekapital og Reserver fra 200,000 til 80,000 Kr., og at derefter de københavnske Banker havde tegnet en Præferencekapital paa 200,000 Kr., saa Banken kunde fortsætte — dog med delvis ny Ledelse. Ved at skrive Ordet „delvis“ falder et andet Ord mig ind, som en stedkendt Mand brugte i sin Beretning til mig om Affæren, nemlig Ordet „Ollebrødsbarmhjertighed“; men iøvrigt er dette Kapitel af Byens Historie endnu ikke modent til detaljeret Behandling, tilføjede min Hjemmelsmand. Han antydede imidlertid, at det hverken var enestaaende i Periodens Historie eller uden Interesse — end sig da kedeligt.

Hvad der alligevel har ulige større Interesse, er den Omstændighed, at Byen — trods det sikkert tunge Slag — desuagtet fortsatte sin Vækst i den Periode, da Katastrofen indtraf. Der blev maaske endda i den Anledning krattet stærkere I.

I Forbindelse med Købmand Gerstrøm nævnedes jeg Auning Kartoffelmelsfabrik, hvis Drift — efter den almindelige Mening i Byen — blev afbrudt, fordi Købmanden døde.

I en Aarrække stod Fabrikken Bygninger tomme, og dens Arbejdere gik med ledige Hænder, medens der spekuleredes paa, hvad disse store Lokaler kunde bruges til. Og her er vi da ved et ganske lærerigt Kapitel af Egnens Historie, et bemærkelsesværdigt Træk i dens Psykologi.

Sagen er, at i den egentlige Kartoffelmelsperiode under Krigen, da ikke mindre end 55 Fabrikker af den Art skød op over Landet, havde Aunings Stationsby-Nabo, Allingaabro, ogsaa faaet sin Kartoffelmelsfabrik. Den havde samme Skæbne som alle de andre — paa nær den i Brande — at maatte lukke, og det er vistnok sket nogle Aar, før Aunings blev tvunget til at standse — maaske fordi man i Allingaabro ingen Gerstrøm havde.

Saa stod der da to tomme Fabrikker og ventede paa Anvendelse — indtil Svineproduktionen opdagedes som et endogsaa særdeles rentabelt Foretagende. Da begyndte der en — skal vi sige „edel“ — Kappelstrid om, hvilken Kartoffelmelsfabrik der skulde omdannes til Svineslagteri. At begge Fabrikker kunde lægges om til disse nye Formaal, var man nok begge Steder enige om at anse for noget for meget, bl. a. af den Grund, at der ikke indenfor Omraadet var Udsigt til at kunne faa Svin nok.

Det endte saa med, at Allingaabro gik af med Sejren — efter hvad man fortæller mig paa Grund af en i Auning-Fausing Kommune indflydelsesrig Mands Arbejde for Nabostationsbyen. Det tilføjes, at dette Arbejde blev gjort ud fra den Betragtning, at det ikke var heldigt for Auning at faa Slagteri, da det kunde medføre Udviklingen af Socialister, og jeg maatte Allingaabro hellere faa. Det trak imidlertid i Auning Folk, der ikke rigtig troede paa den Forklaring; men hvis den var rigtig, var man ikke i Tvivl om, at vedkommende indflydelsesrige Mand jo ubetinget burde udnævnes til Æresborger i Auning Stationsby. Saa vidt jeg ved, er dette ikke siden sket — hvoraf der maaske kan drages visse Slutninger.

Men nu har jo saa Auning „vundet i Valsen, hvad den tabte i Køden“: I Fjor (1933) er den gamle Kartoffelmelsfabrik genopstaaet af sin Dvailetstand, og — uden at have haft Udgifter til Ombygning — er den gaaet

i Gang med det samme Arbejde, som den oprindeligt var indrettet til.

Hvordan Auning ellers er at komme til for den fremmede, er det ikke umiddelbart let at forklare. At Gæstgivergaarden — som i en Aarrække har været tørlagt — ved en Kommunaafstemning for et Par Aar siden af Vælgerne blev dømt til fortsat at være bestemt for Afholdsfolk, kunde jo tyde paa, at der ikke fiskes efter fremmede Gæster. Maaske Forklaringen — som det paastaas — ligger i en indflydelsesrig Auningensers dominerende Stilling i Byen i Forbindelse med Kommunens særlige Form, der gør det ene Sogn uinteresseret i Stationsbyens Restaurationsforhold — naar man har Allingaabro at falde tilbage paa. Efter at Gl. Estrup er blevet Herregaardsmuseum, tager Turister vel nok helst til Allingaabros normale Hotel efter Besøget paa Museet.

Jeg gjorde ovenfor opmærksom paa den Forvirring, der i sin Tid herskede angaaende Aunings Omraade som bymæssig Bebyggelse, en Forvirring, som pludselig i 1916 satte dens Indbyggertal ned fra 902 (i 1911) til 481 — altsaa i den officielle Statistik.

Naar man færdes i Byen, forstaaer man nok, hvordan dette er gaaet til, idet de gamle Huse fra forudsm Tider paa en mærkelig Maade er blandet ind imellem de nyere moderne Bygninger. Og saa midt i denne maleriske Blanding — indtil den 22. Oktober i Fjor — Jensens store Møbelfabrik som en kæmpemæssig Høne mellem alle sine Kyllinger. Det har ikke været helt let at finde ud af, hvor Grænsen gik mellem den gamle Landsby og den „bymæssige Bebyggelse“.

Maaske kan denne Blanding af nyt og gammelt tjene som et Symbol paa Aunings Oprindelse og dens nære Forbindelse med den Jord, den er vokset paa. Men paa den fremmede gør det et ejendommeligt Indtryk, naar man gaar ud ad Sidevejen, der fører til Kirken, at støde paa saa mange gamle Huse, der staar i Linie og Geled med ganske nye Villaer. De pynter gensidigt hinanden og giver en Følelse af at færdes paa et Sted, hvor der er gammel Kultur i Bunden.

## Tysk Grænsekantor i Flensborg.

Lokaler paa Raadhuset. Privattelegram. \* Tønder, 31. Juli.

Allerede for nogen Tid siden er der i Flensborg blevet oprettet et særligt Grænsekantor, som har faaet Lokaler paa selve Raadhuset, og som sorterer under Overborgmester, Dr. Siewers. Kontorets Leder er Pastor Pepperkorns tidligere Adjutant, en fhv. Lærer Willy Matzen, som er født i Aabenraa og har dansk Statsborgerret. Han er Søn af fhv. Politisergernt Matzen og var en Overgang Redaktør ved „Husumer Nachrichten“, deltog derefter i et nationalsocialistisk Førerkursus i Berlin og vendte tilbage som Leder af Grænsekantoret paa Raadhuset i Flensborg, hvor Traadene for det tyske Arbejde i Nord-slesvig løber sammen.

## En Staalwire over Vejen.

En Motorcyklist haardt kvæstet. Privattelegram. \* Silkeborg, 31. Juli.

Ved Gaarden Eriksborg i Grauballe ved Silkeborg er der i Morges sket en ejendommelig Ulykke, hvorved en Motorcyklist blev meget alvorligt kvæstet. Fra Gaarden skulde man lede nogle Kreaturer over i en Fuld paa den anden Side Landevejen, og for at lette dette Arbejde havde Fodermesteren spærret Vejen af med en Wire. Han glemte imidlertid at fjerne Wiren igen, da Arbejdet var fuldført, og kort efter kom en Motorcyklist, Søren Sørensen, Rødkærbro, kørende paa Landevejen. Han opdagede ikke Wiren, kørte imod den og blev slynget af Maskinen hen ad Vejen. I bevidstløs og haardt kvæstet Tilstand blev han kørt til Silkeborg Sygehus.

„Stockholms-Tidningen“ paastaar, at Verdens mest distræte Professor maa være ham, der hoppede ud med Faldskærm og glemte at slaa den op, fordi det ikke regnede.

\* Jeg gætter imidlertid paa, at Fejlen hidrører fra den Omstændighed, at Sogneraadet i Byen har talt alle dem med under den bymæssige Bebyggelse, som hørte til Auning — Stationsby, Kirkeby og Udflytter derfra. Tilfældet er interessant til Oplysning af Departementets Paastand om, at det er „o s k“ (Departementet), som fastsætter Grænserne for de bymæssige Bebyggelser.